

Netylant diskusijoms apie Stambulo konvenciją ir lygias lyčių galimybes įvairiose srityse, Kauno apygardos teismo teisėjas Tomas Romeika ir Panevėžio apygardos teismo psichologas Nerijus Ogintas diskutuoja apie lyčių lygybę teisminiuose šėimos ginčiuose, paneigia mitą apie neva motinoms teikiamą pirmenybę globoti vaiką, primena vaiko interesų svarbą ir taikius šėimos ginčų sprendimo būdus.

Motinos nėra privilegijuotos

Per praeitus metus Lietuvos pirmosios instancijos teismuose buvo išnagrinėta beveik 16000 iš šėimos teisinių santykių kylančių bylų, iš kurių net 2650 atvejų buvo sprendžiamas vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimas. Nors vaiko gyvenimo su vienu iš tėvų dilemų teismuose mažėja (2019 m. išnagrinėta 3511 byla, o 2018 m. – 3770), diskusijos viešojoje erdvėje netyla: kuo iš tiesų remiasi teisėjas, sprenddamas vaiko globos klausimą – įstatymu, aplinkybėmis ar tradiciškai susiklosčiusiu požiūriu, kad vaikai – moterų reikalas?

„Be jokios abejonės, nagrinėdamas vaikų globos, gyvenimo su vienu iš tėvų bylas teismas visais atvejais vadovaujasi tik įstatymu ir byloje esančiomis aplinkybėmis, kurios kiekvienoje byloje esti unikalios, – pagrindinius teisėjo darbo principus įvardijo T. Romeika. – Moteris tokiuose ginčiuose tikrai nėra privilegijuota ir šios lyties atstovėms vaiko globa tenka tikrai ne iš tradicijos.“

Teisėjas sutiko su teiginiu, kad dažniau vaikai lieka gyventi su mama, tačiau šį faktą siejo ne su stereotipiniu vaikų kaip moterų reikalo matymu, o su istoriškai susiklosčiusiomis aplinkybėmis.

„Paprastai mama nuo mažens rūpinasi vaiku, būna vaiko auginimo atostogose, skiria jam daugiau dėmesio, priežiūros, o vaiko ryšys su mama būna stipresnis nei su tėčiu. Vėliau įvykus konfliktui ir jam persikėlus į teismą, tokios aplinkybės ir tampa lemiančiomis teismo verdiktą“, – pasakojo T. Romeika.

Vaidmenį nulemia biologiniai veiksniai

Pritardamas istoriniam mamos kaip vaiko globėjos vaizdo susiformavimo teiginiui, psichologas N. Ogintas taip pat paminėjo, kad esama tam tikrų vyrų ir moterų asmenybių formavimosi skirtumų.

„Vaikas auga mamos pilve. Ką tik gimęs jis dažniausiai būna tiesiogiai biologiškai priklausomas nuo savo motinos per iš jos gaunamą vienintelį išlikimo šaltinį – pieną, – dėstė

psichologas. – Vaiko santykis su tėvu – visiškai kitoks. Nors paprastai tėvas laukia kūdikio, jo tikisi, palaiko savo nėščią mylimąją, su atžalos egzistavimu susiduria tik jam gimus. Tad tėvo ir vaiko santykiai dažniausiai ima formuotis šiek tiek vėliau.“

N. Ogintas pridūrė, kad apie vaiko 4 gyvenimo metus vyksta identifikacijos procesas: mergaitės turi identifikuotis su mama, berniukai – su tėčiu, vaikas turi pajusti skirtumus tarp savęs ir mamos, tarp savęs ir tėčio.

„Net ir išsiskyrusios šeimos turi pasirūpinti, kad vaikas jaustų abiejų tėvų buvimą šalia šiuo ir kitais gyvenimo etapais, kad vaikas nejustų tuštumos, kad jo psichika galėtų vystytis be traumuojančių veiksnių“, – pabrėžė psichologas.

N. Ogintas pastebėjo, kad keičiantis visuomenės įpročiams, keičiasi ir motinystės bei tėvystės suvokimas. „Nors šiandien tiek tėvai, tiek motinos gali eiti vaikų priežiūros atostogų, kol kas vis viena susidaro išpūdis, kad dažniau vaikus pirmaisiais metais augina mamos, kad ir vėlesniais metais daugiau laiko vaikai praleidžia su jomis, – svarstė psichologas. – Vis tik esu susidūres su atvejais, kai motinai neturint materialinių sąlygų ar dėl sveikatos problemų negalint pasirūpinti vaiku, jo globa buvo perleidžiama tėvui.“

Tėvai pamiršta, ko iš tiesų reikia vaikui

Tėvų pareiga – rūpintis savo atžalomis ir užtikrinti jų interesus, tačiau susipykusios, nusprendusios išsiskirti poros šią pareigą pamiršta: teismui tenka priminti tikruosius tėvų ir vaikų santykių prioritetus, raminti kylančias emocijų audras.

„Visos šeimos bylos nagrinėjamos atsižvelgiant į pagrindinį kriterijų – vaiko interesus. Buvusių sutuoktinių ar sugyventinių interesai visada atsiduria antrame plane“, – tvirtino T. Romeika.

Teisėjas pastebėjo, kad dėl didelio emocinio krūvio šeimos bylos yra vienos sudėtingiausių ir reikalauja labai didelių derybinių teisingumo vykdytojų sugebėjimų bei papildomo psichologinio pasiruošimo.

„Tai yra žmonių gyvenimas. Žinoti ir išsiaiškinti visas šeimines aplinkybes yra be galo sunku, tačiau objektyvius sprendimus priimti padeda aiškūs kriterijai, pavyzdžiui, vaiko noras, jo nuomonė, kurią išklausti teisėjui padeda teismo psichologas“, – teigė T. Romeika.

Jis pridūrė, kad nusprendus išklausti vaiko nuomonę, visada yra įvertinama jo branda, gebėjimas formuluoti mintis. T. Romeika pastebėjo, kad esama atvejų, kai vaiko nuomonė prieštarauja jo interesams, pavyzdžiui: paauglys pareiškia norintis gyventi su tėvu ar motina,

tačiau bylos aplinkybės atskleidžia, kad su juo gyvendamas vaikas pasiekia prastesnių mokymosi rezultatų. Adnet media icon

„Toku atveju teismas nusprendžia, kad vaiko žodžiai prieštarauja jo interesams ir nurodo vaikui gyventi su kitu iširusios šeimos nariu“, – paaiškino teisėjas.

Pasak N. Oginto, teismo psichologui dažniausiai tenka susidurti su emocine bylų puse, padėti teismui išgirsti jautriausios bylų grandies – vaikų – balsus.

„Priklausomai nuo amžiaus ir pasaulėvokos išsivystymo lygio, dažniausiai vaikas būna išsigandęs, pasimetęs, jaučiasi atsakingas ar net kaltas dėl tėvų skyrybų, – pasakojo teismo psichologas. – Juk skyrybos – labai neigiamo emocinio atspalvio gyvenimo įvykis, iš esmės keičiantis vaiko pasaulį. Jo tėvai skiriasi dėl neigiamų priežasčių, tam tikrų nesutarimų, kuriuos vaikas nebūtinai girdi, tačiau labai gerai jaučia.

N. Ogintas pabrėžė, kad kartais vaikas jaučiasi tarsi tarp dviejų ugnių – papuola į lojalumo konfliktą, kuris tampa viena iš labiausiai jo nesusiformavusią asmenybę traumuojančių patirčių: „Jis jaučia spaudimą, kad turi paremti vieną arba kitą pusę, kad turi pasirinkti vieną iš dviejų mylimų žmonių. Tada jis ir vėl pasijunta kaltas, kad vieną iš tėvų atstūmė.“

Ne ruošti keršyti, o padėti vaikui pasiruošti išsiskyrimui

„Kartais skyrybos, koks tai bebūtų skaudus įvykis vaiko gyvenime, būna vieninteliu sprendimu siekiant apsaugoti nepilnametį nuo tėvų pykčių, nuolatinės nesantaikos, baimės, smurto artimoje aplinkoje ar traumų, galimų jam gyvenant tarp konfliktuojančių tėvų, – apgailestavo N. Ogintas. – Jei žmonės skiriasi, tai gali rodyti, kad jiems sunku susikalbėti, spręsti net ir pačius paprasčiausius kasdienius klausimus.“

Psichologas pabrėžė, kad nesant galimybės susitarti ir teikiant skyrybų pareiškimus ar sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos klausimus reikia atžaloms padėti pasiruošti gyvenimiškiems pokyčiams: „Labai svarbu vaiką nuraminti, jam parodyti, kad jis nėra kaltas dėl yrančių tėvų santykių, kad esama problemų, kurias turi išspręsti patys tėvai, kad vaikas šioje vietoje negali padaryti įtakos, neturi imtis jokių tėvų skyrybas ar barnius stabdančių veiksmų, kad jis nepraras nė vieno iš tėvų, kad net jei gyvens su vienu iš tėvų, kitas taip pat visada bus šalia, su juo vaikas visada galės bendrauti.“

Vardydamas svarbiausius aspektus psichologas pabrėžė kiekvienos situacijos unikalumą, poreikį išiklausyti į vaiko nuogastavimus, viską aiškinti būtent jam, jo amžiaus grupei suprantama kalba, o patarimo, kaip tą geriau padaryti, klausiti teismo psichologo ar kito

profesionalo.

Manipuliacija ar nuoširdus noras užtikrinti vaiko interesus?

Neretai yrančių santykių ratas neapsiriboją vien tėvų ir vaikų emocijomis: dažnai į vaiko globos klausimus įsitraukia ir kiti giminaičiai: jie siekia padėti, o kartais tampa manipuliacijos priemonėmis ar net patys ima manipuliuoti.

„Visgi su giminaičių kišimusi į šėimos bylas dažniau susidurti tenka per noro padėti prizmę, – teigė T. Romeika. – Esama atvejų, kai dauguma bylos aplinkybių rodo, kad vaikui bus geriau gyventi su vienu iš tėvų, tačiau jis, tarkime, dirba pamaininį darbą, kuriame kas kelintą parą tenka budėti. Tada į pagalbą atskuba močiutė: ji pasisiūlo tomis budėjimo paromis vaiku pasirūpinti.“

Teisėjas paminėjo, kad net ir nesant psichologu profesionalu, daugeliu atveju slapti bylininkų ketinimai ir įvairios manipuliacijos išryškėja jiems teikiant paaiškinimus teisme ir vaikams išreiškiant savo nuomonę.

„Pasitaiko atvejų, kai vienas iš tėvų, tarkime, tėvas, būna nepatenkintas bendravimo su vaiku tvarka, nori su juo praleisti daugiau laiko, o mama to neleidžia, – pasakojo pašnekovas. – Tokiais atvejais tėvas kreipiasi į teismą su ieškiniu. Tada mama atkerta prašymu teismui padidinti vaiko išlaikymo išlaidas. Iš viso to tarp šalių išsivysto didžiulis konfliktas, kurio reikalingumu ir pagrįstumu tikrai galima suabejoti. Kaip bebūtų gaila, teismui tenka tokius ginčus spręsti, į pirmą planą grąžinant pamirštus vaiko interesus.“

N. Ogintas pridūrė, kad Lietuvos teismuose nuolat gerinamos sąlygos padėti teisėjams išgirsti vaiko nuomonę minimuose ginčiuose dėl gyvenamosios vietos ar bendravimo su vaikais tvarkos, padėti vaikus apklausti specialiai tam pritaikytuose kambariuose teisme.

„Vaikui draugiškoje aplinkoje taikant tam tikrą apklausos metodiką neretai psichologas išgirsta vaikiškai kalbai nebūdingus teiginius, žodžius, pavyzdžiui: „Ji pas vyrus bėgioja, namo pinigų neneša“. Iš tokių subtilių dalykų ir susidėlioja bendras vaizdas, pasimato, kuris iš tėvų ar giminaičių prieš teismą mėgino manipuliuoti vaiku, kieno lūpomis jis kalba“, – apie manipuliacijų subtilybes kalbėjo teismo psichologas.

Yra taikių ginčų sprendimo būdų

Ne visada ginčas teisme yra pasmerktas emocijų audroms ir triuškinamiems teisiniams mūšiams: šėimų santykiai išsprendžiami ir taikos sutartimis, kurių skaičių didinti padeda teisminė mediacija. 2020 m. buvo baigta 390 teisminės mediacijos procesų, beveik pusėje jų

(42 proc.) pasirašytos taikos sutartys. Teisminė mediacija – ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti šį ginčą teisme nagrinėjamoje civilinėje bei administracinėje byloje, o nuo 2020 m. sausio 1 d., vadovaujantis Mediacijos įstatymu, privalomoji mediacija taikoma sprendžiant šeimos ginčus, nagrinėjamus ginčo teisena Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka.

Stebint bendras bylų nagrinėjimo teismuose tendencijas, matyti, kad 2020 m., lyginant su ankstesniais metais, žymiai sumažėjo šeimos teisinių santykių bylų (dėl santuokos nutraukimo, išlaikymo vaikams priteisimo ir kt.): jei, kaip minėta, praeitais metais išnagrinėta beveik 16 000 bylų, tai 2019 m. ir 2018 m. jų skaičius viršydavo 18 000.

Teisėjas T. Romeika daro prielaidą, kad būtent privalomoji mediacija tokio pobūdžio bylose leido sumažinti bylų skaičių teisme.

„Prieš kreipdamiesi į teismą žmonės turi privalomai atlikti mediacijos procedūrą, – taikaus ginčų sprendimo būdo principus aiškino teisėjas. – Jiems pasiūlomas mediatorius, nešališkas tarpininkas, kuris padeda atrasti kompromisą ir pasirašyti taikos sutartį.“

T. Romeika pridūrė, kad mediacija veiksminga tada, kai konfliktas nėra esminis ir labai gilus.

Tiek teisėjas, tiek teismo psichologas paragino santykių krizes išgyvenančias poras ieškoti taikių ginčų sprendimų būdų tiek dėl vaikų psichinės sveikatos, tiek dėl ateityje laukiančių taikaus bendravimo perspektyvų.

„Pagalbos santykiuose net ir iki teismo, iki skyrybų patarčiau visada drąsiai kreiptis į profesionalus ir nelikti vieniems su savo problemomis, – į psichinės sveikatos specialistus kreiptis drąsino N. Ogintas. – Pasaulis keičiasi: moterys neturi visų vaikų auginimo rūpesčių nešti ant savo pečių, o vyrai gali parodyti jausmus. Tik bendraudami, ieškodami kompromisų ir pagalbos formuosime sveikus santykius ir sveiką visuomenės požiūrį į šeimą.“

LRT radijo laidos „Radijo byla“ įrašo galite pasiklausyti [čia](#).

Miglė Pavliukovičienė, TEISMAI.lt

Psichologas ir teisėjas griaua mitus apie nelygias lyčių galimybes
šeimos bylose: svarbu tik tai, ko iš tiesų reikia vaikui

